

ЗАЛУУ МАЛЧДЫН ГЭРЛЭЛТ, ГЭР БҮЛИЙН АСУУДАЛ

Т.Бүрэнжаргал доктор, проф
Orcid:0000-0002-0692-1885

МУИС-ийн Социологи, нийгмийн ажлын тэнхим

Abstract: *This article is based on the results of the gender analysis in the study of livelihoods of young herders in 2021, funded by ADB. The article explains the marriage status of young herders, the problems of family relations of young herders, the consequences of two separate lives following school children, the difficulties they face in educating their children, the late marriage age of young male herders and the reason for the decline of women of marriageable age in rural areas were discussed.*

Keywords: *young herders, gender, marriage, family*

Удиртгал

Хүнс хөдөө аж ахуй хөнгөн үйлдвэрийн салбарт жендэрийн талаар баримтлах бодлого (2018-2025)-ыг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний 2-р зорилтын 4 дэх үйл ажиллагааны чиглэлд малчин гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих, залгамж халааг бэлтгэх нийгэм соёл, эдийн засгийн цогц арга хэмжээ төлөвлөн хэрэгжүүлэх гэж тусгасан байна. Мөн Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлогод (2016-2025) гэр бүлийн амьдралын таатай орчныг бүрдүүлэх, амьдралын чанарыг сайжруулах” чиглэлээр гэр бүлийн гишүүдийн тэгш эрх, үүрэг, хариуцлага, оролцоог хангах, гэр бүлийн харилцааны тогтвортой байдлыг дэмжих, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, гэм буруутай этгээдэд хуулийн хариуцлага хүлээлгэх зорилтыг хэрэгжүүлэхээр зорьжээ.

Малчдын дунд залуусын, тэр дундаа охид бүсгүйчүүдийн хувийн жин буурч байгаа нь хөдөөгийн нийгэм, соёл, эдийн засгийн орчин нөхцөл, мал аж ахуйн салбарын хөдөлмөрийн нөхцөл байдлын бодит үр дагавар болоод байна. Иймээс залуу малчдын жендэрийн харилцааны бодит дүр төрх, жендэрийн ялгаатай хэрэгцээг тодруулж, залуу малчдын гэрлэлт гэр бүлийн харилцаанд тулгарч буй асуудлыг тодорхойлж, ХХААХҮ-ийн салбарын жендэрийн бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулахад тодорхой санал зөвлөмжийг дэвшүүлэх шаардлага бий болсон.

Судалгаагаар бэлчээрийн болон хагас бэлчээрийн мал аж ахуй эрхэлдэг 15-34 насны малчдын нийгэм хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд, гэрлэл, цуцлалт, шилжих хөдөлгөөн болон гэр бүлийн хүчирхийлэл, төрөлт, нас баралт, осол гэмтэл зэрэг асуудлыг статистикийн мэдээллийн шинжилгээ, стандартчилагдсан ярилцлага (асуулга), гүнзгийрүүлсэн ярилцлага, түлхүүр мэдээлэгчдийн ярилцлага зэрэг тоон болон чанарын арга зүйд үндэслэн суурь мэдээллийг цуглуулсан. Судалгаанд Дорнод, Өвөрхангай, Өмнөговь, Сэлэнгэ, Ховд, Увс зэрэг 6 аймгийн 24 сумын 87 багийн нийт 841 залуу малчид хамрагдсан байна. Судлагдсан залуу малчдын 60 хувь нь эрэгтэй, 40 хувь нь эмэгтэй, насны бүлгээр харвал 3.7 хувь 15-19, 15 хувь 20-24, 31.2 хувь 25-29, 50.1 хувь 30-34 насны малчид хамрагдсан байна. Залуу малчдын дундаж нас 28.7 байна.

Судалгааны үр дүн

ҮСХ-ны тооллогоор 2020 оны дүнгээр нийт 181.050 малчин өрх байгаагийн 15-34 насны малчид 30 хувийг эзэлж байа⁷⁵. Судлагдсан зургаан аймгийн 24 сумын статистик тоон мэдээллээр сүүлийн 5 жилд залуу малчин өрхийн тоо 12 хувиар өссөн байна. Харин Өвөрхангай аймгийн Бат-Өлзий, Уянга, Увс аймгийн Наранбулаг, Зүүнхангай, Сэлэнгэ аймгийн Зүүнбүрэн, Ховд аймгийн Булган, Мөнххайрхан, Өмнөговь аймгийн Мандал-Овоо, Дорнод аймгийн Баяндун сумдын 15-34 насны малчин залуу гэр бүлийн тоо буурах хандлагатай бөгөөд бусад сумдын хувьд өсөх төлөв ажиглагдаж байна (Хүснэгт 3.1).

Судалгаанд хамрагдсан 24 сумын статистик тоо баримтыг цуглуулах явцад малчдын нийгмийн үзүүлэлтүүдтэй холбоотой тоон мэдээллийг гаргах боломж хангалтгүй байгаа бөгөөд

⁷⁵ www.1212.mn. ҮСХ, 2020.

зарим сумдын мэдээлэл дутуу, зөвхөн ирүүлсэн тоон мэдээлэл дээр тулгуурлан дүн шинжилгээ хийсэн болно. Тиймээс ирүүлсэн сумдын тоон мэдээллээс харахад сүүлийн 10 жилийн хугацаанд эмэгтэй тэргүүнтэй залуу малчин өрхийн тоо 15.2 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байгаа нь эрэгтэйчүүдийн осол гэмтэл, нас баралт, гэр бүл цуцлалт зэрэг хүчин зүйлс нөлөөлж байна.

Хүснэгт 3.1 Судлагдсан сумдын 15-34 насны залуу малчин гэр бүлийн тоо

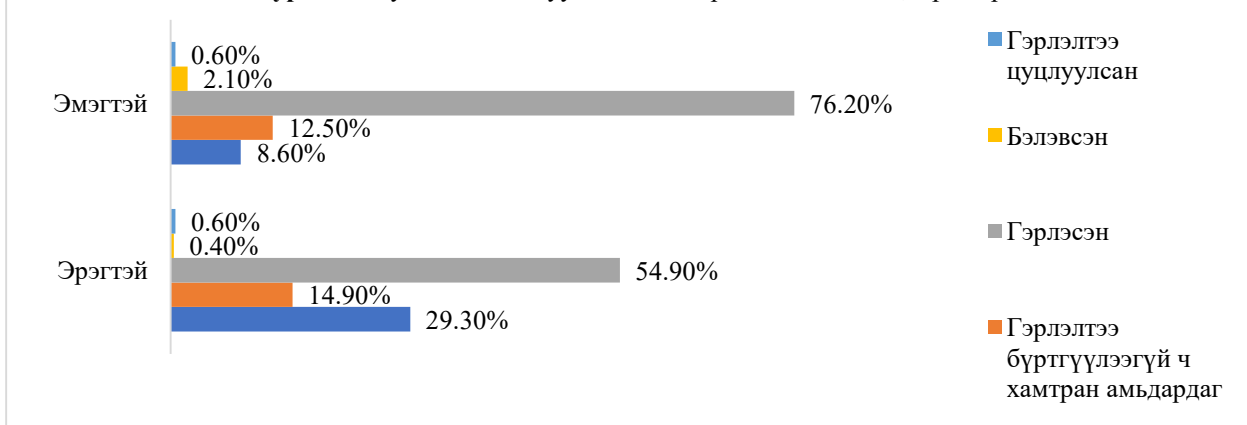
Аймаг	Сум	Малчин залуу гэр бүлийн тоо			Үүнээс эмэгтэй тэргүүнтэй		
		2010	2015	2020	2010	2015	2020
Дорнод	Баяндун	270	270	440	7	7	11
	Булган	240	310	530	6	8	13
	Матад	320	390	450	9	7	11
	Цагаан-Овоо	270	420	460	7	7	11
Өвөрхангай	Бат-Өлзий	499	478	416	15	13	10
	Богд	129	206	233	8	7	9
	Сант	215	210	174	12	10	8
	Уянга	472	514	431	24	14	21
Увс	Наранбулаг	71	69	66			
	Тариалан	230	250	269	0	0	0
	Тэс	187	200	267	3	3	1
	Зүүнхангай	235	228	219			
Өмнөговь	Гурвантэс	20	25	48	1	2	3
	Мандал-Овоо	68	60	59	7	7	6
	Номгон	58	64	68	7	5	-
	Хүрмэн	93	81	97	4	19	16
Сэлэнгэ	Зүүнбүрэн	74	72	66	2	1	9
	Мандал	493	449	733	23	26	40
	Орхонтуул	107	106	137	35	34	10
	Цагааннуур	386	384	413	8	20	26
Ховд	Булган	98	124	105	7	6	5
	Дөргөн	236	244	260	17	15	11
	Мөнххайрхан		39	35		0	0
	Мянгад	181	192	252	2	6	10
Нийт		4109	7194	8189	169	187	197

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Судалгаанд хамрагдсан залуу малчдын гэрлэлт, гэр бүлийн асуудлыг тодруулахад 21 хувь нь гэрлээгүй, 63.4 хувь нь гэрлэсэн, 13.9 хувь нь гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй ч хамтран амьдардаг, 1.1 хувь нь бэлэвсэн, 0.6 хувь нь гэрлэлтээ цуцалжээ. Гэрлэлтийн байдлыг хүйсээр аваад үзвэл 4 эмэгтэй залуу малчдын гурав нь гэрлэсэн байхад эрэгтэйчүүдийн тал нь гэрлэлтээ батлуулсан байна. Гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй хамтран амьдарч байгаа залуу малчдын 15 орчим хувь нь эрэгтэйчүүд, 12.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Судлагдсан залуу эрэгтэй малчдын 30 орчим хувь, эмэгтэй залуу малчдын 8.6 хувь нь гэрлээгүй байна. ҮСХ-ны тоон мэдээллээр 15-34 насны малчдын 65.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 34.5 хувь нь гэрлэсэн, 0.1 хувь нь цуцалсан, 0.1 хувь нь бэлэвсэн, харин 25-34 насны малчдын 17.2 хувь нь огт гэрлээгүй, 81.6 хувь нь гэрлэсэн, 0.4 хувь нь цуцалсан, 0.4 хувь нь бэлэвсэн байна⁷⁶.

⁷⁶ www.1212.mn. ҮСХ, 2020. Хөдөө аж ахуйн салбарын 2019 оны танилцуулга. Улаанбаатар

Зураг 3.1 Судлагдсан залуу малчдын гэрлэлтийн байдал, хүйсээр

Залуу малчин гэр бүлд гэр бүлийн харилцаатай холбоотой асуудлуудаас 15.8 хувь нь гэр бүлийн маргаан зөрчил, үл ойлголцол, 10 хувь нь хоёр тусдаа амьдрах, 7.3 хувь нь хардалт, 5.1 хувь нь хадмуудын оролцоо, 3.6 хувь нь архидалт, 1.8 хувь нь салалт, 1.6 хувь нь гэр бүлийн хүчирхийлэл гэж хариулжээ. Харин 52.2 хувь нь гэр бүлийн харилцаатай холбоотой ямар нэгэн асуудал байхгүй гэж хариулжээ. Дээрх гэр бүлийн харилцаатай холбоотой ихэнх асуудлуудын хувьд эрэгтэй, эмэгтэй залуу малчдын үзэл санаанд онцын ялгаа харагдахгүй байна. Гэхдээ залуу эмэгтэй малчин хүүхдээ сургуульд сургах зорилгоор хоёр тусдаа амьдарч байгаагаа гэр бүлийн харилцаанд гарч байгаа том асуудал гэж үзэх нь эрэгтэй залуу малчнаас даруй 2.6 хувиар илүү байна.

Зураг 3.2 Залуу малчны гэр бүлийн харилцаатай холбоотой асуудлууд, хүйсээр

Аймаг, сумын ЗДТГ-ын мэргэжилтнүүдтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаар залуу малчин гэр бүл үр хүүхдүүдээ сургуульд суулгахаар ээж нь төв суурин газарт, аав нь хөдөө малаа маллаад амьдарч байна. Ингэснээр залуу малчин ээжүүд мал аж ахуйгаасаа хөндийрөх хандлага ихсэж байгаагаас гадна үүнтэй холбоотойгоор гэр бүлийн зөрчил, үл ойлголцол бий болж гэр бүл салалтыг нэмэгдүүлэх эрсдэлийг дагуулж байна. Мөн эмэгтэйчүүд мал аж ахуйгаа эрхлэх нь багассаны улмаас нэгж малаас авах бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл төдий хэмжээгээр буурч байна. Эмэгтэйчүүд нь эрэгтэйчүүдийг бодвол ямар нэгэн боловсрол эзэмших байдал харьцангуй давуу байдгаас мал маллан амьдрах эмэгтэйчүүдийн тоо цөөрч байна.

Хүснэгт 3.2

Сургуулийн хүүхдээ дагаж хоёр тусдаа амьдардаг 15-34 насны залуусын тоо, судлагдсан сумдаар болон онуудаар

Аймаг	Сум	2010	2015	2020
-------	-----	------	------	------

Дорнод	Баяндун	9	6	12
	Булган	6	4	3
	Матад	22	65	113
	Цагаан-Овоо	6	4	3
Өвөрхангай	Бат-Өлзий	51	54	67
	Богд	20	50	30
	Сант	49	36	34
	Уянга	63	63	47
Өмнөговь	Хүрмэн	10	17	15
	Гурвантэс	10	20	0
	Номгон	36	33	14
	Мандал-Овоо	0	0	0
Сэлэнгэ	Зүүнбүрэн	30	28	34
	Мандал	74	62	81
	Орхонтуул	37	51	70
	Цагааннуур	39	54	68
Ховд	Булган	42	45	60
	Дөргөн	48	43	44
	Мөнххайрхан	7	5	4
	Мянгад	128	143	150
Увс	Наранбулаг	12	6	8
	Тариалан	0	0	0
	Тэс	2	1	1
	Зүүнхангай	15	16	12
Нийт		543	716	882

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Судлагдсан сумдаас ирүүлсэн статистик тоон мэдээллээс харахад сүүлийн 10 жилийн хугацаанд сургуулийн хүүхдээ дагаж хоёр тусдаа амьдардаг залуу малчдын тоо 40 орчим хувиар нэмэгдсэн байна. Үүнд тухайн сумын залуу малчдын амьдардаг байршил, амьдралын боломж бололцоо, сургуулийн дотуур байрны үйлчилгээний чанар хүртээмж зэрэг хүчин зүйлс нөлөөлж байна. Залуу малчин гэр бүл хүүхдээ сургуульд сургахдаа хоёр тусдаа амьдрахаас гадна аймаг, сумын төвд байгаа эмээ өвөө, ах дүү, төрөл садан, сургуулийн дотуур байранд амьдруулдаг байна. Тухайлбал, Увс аймгийн Тариалан сумын хувьд тусдаа амьдарч байгаа залуучууд байхгүй байгаа нь сургуулийн хүүхдээ эмээ өвөө болон дотуур байр, хамаатан садныдаа түр хугацаагаар суулгаж байгаатай холбоотой.

Матриц 3.1 Залуу малчин гэр бүл хүүхдээ сургуульд сургах шалтгаанаар хоёр тусдаа амьдарснаас бий болж буй үр дагавар

Давуу тал	Сөрөг үр дагавар
<ul style="list-style-type: none"> - Хүүхдэдээ боловсрол эзэмшүүлэх - Хүүхэд хамгаалал хангагдах - Хараа хяналтгүй хүүхдийн тоо багасах - Хүүхдийн нийгэм- сэтгэл зүйн таатай орчин бүрэлдэх, нийгмийн харилцаанд оролцох чадавх бүрдэх, - Бие даан амьдрах чадвар нэмэгдэх - Сурах идэвх, чармайлт, хяналт сайжрах 	<ul style="list-style-type: none"> - Хоёр тусдаа амьдрах - Гэр бүл салалт нэмэгдэх - Зарим тохиолдолд айлд тавиул байдлаар сууж байгаа хүүхдүүд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх - Залуу малчин гэр бүлийн харилцаанд үйл ойлголцол, хардалт ихсэх - Гэр бүлийн үнэнч байдал үгүй болох - Сургуулийн дотуур байрны үйлчилгээ, эрүүл аюулгүй орчин тааруу - Залуу малчин эмэгтэйчүүдийн тоо буурах - Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн бүтээмж буурах - Аймаг, сумын төвд зохиомол өрх үүсэх - Өрхөд зарцуулах төсөв нэмэгдэх - Малаа маллаж үлдсэн эрэгтэйчүүдэд өрхийн аж ахуйн ажлын ачаалал ихсэх, үүнээс үүдэн эрүүл мэндийн асуудал тулгарах

Эх сурвалж: Малчид, сум, аймгийн мэргэжилтнүүдтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаас

Залуу малчин гэр бүл хүүхдээ сургуульд суулгах зорилгоор хоёр тусдаа амьдарснаар аав нь хөдөө малаа маллан үндсэн өрх дээрээ, ээж нь хүүхдүүдтэйгээ аймаг эсвэл сумын төвд өрх үүсгэнээр зохиомол өрхийг бий болгож байгаа нь залуу малчин өрхийн статистик тоог нэмэгдүүлэх хандлагатай байна. Үүнээс гадна хоёр тусдаа амьдарч өрх үүсгэнээр гэр бүлийн төсөв хэмнэлтгүй, төсөв их зарцуулагдаж, тэдний амьжиргаа, амьдралын чанарт нөлөөлж байгааг залуу малчид ганцаарчилсан ярилцлагаар илэрхийлж байв. Тиймээс залуу малчдын гэр бүлтэй холбоотой энэ асуудал аймаг, суманд түгээмэл байгаатай холбоотой статистикийн тоо мэдээллийг нарийвчлан гаргаж, төр засгийн бодлого, шийдвэрт тусгаж шийдвэрлэх шаардлага тулгарч байгааг анхаарах хэрэгтэй байна.

Шигтгээ 3.1

Зургаан настнууд ээжтэйгээ сумын төвд, аав нь малаа маллаад тусдаа амьдардаг. 6 насандаа сургуульд сургах нь малчдын залгамж халаа байхгүй болж байна. Багаасаа мал дагасан нь байгаа, нэмж малчин болох нь бага.

Сэлэнгэ аймаг, ХХААГ-ын мэргэжилтэн, эрэгтэй

Нэг хүүхэд маань 5-р анги, дунд маань энэ жил 1-р ангид орох юм. Манай эхнэр багш мэргэжилтэй. Хүүхдүүдтэйгээ төв дээр байдаг. Би хоёр гэрийн хооронд л явж байна даа. Манай хөдөө бол эхнэрүүд хүүхдээ харна, эрчүүд малаа маллана гэсэн амьдралтай л байна. Ихэнх нь хоёр тусдаа л байна.

Өвөрхангай аймаг, гэрлэсэн залуу эрэгтэй малчин

Нийгмийн харилцаанд 6 настнууд бие дааж орж чаддаггүй тул сумын төвд ээжтэйгээ хамт орж ирдэг. Сумын төвийн айлуудад хөдөөнөөс ирсэн 6 настнууд олон. Үүнээс болж гэр бүл сална, ээж нь хүнтэй суугаад явчих асуудал хүртэл байна. Өрх хоёр тасарч хөрөнгө мөнгөний асуудал үүсдэг.

Сэлэнгэ аймаг, сумын ХХААГ-ын мэргэжилтэн, эрэгтэй

Хүүхдүүд нь сургууль, цэцэрлэгт ороход эхнэр нь аймагт очоод суудаг, нөхөр нь малаа хараад үлддэг асуудал сүүлийн жилүүдэд ихсэж байна.

Өмнөговь аймаг, ХХААГ-ын мэргэжилтэн, эмэгтэй

Залуу малчин гэр бүлтэй холбоотой дараагийн чухал асуудал бол гэрлэлт, цуцлалтын асуудал болж байна. Статистик мэдээллээ ирүүлсэн сумдын тоон мэдээллээс харахад гэрлэлтээ бүртгүүлсэн хосын тоо сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 50 гаруй хувиар нэмэгдсэн бол гэр бүл цуцлалтын тоо 2010-2015 онд 30 хувиар өсөж байснаа сүүлийн 5 жилд харьцангуй тогтворжих хандлагатай байна. Гэрлэсэн залуу малчдын дундаж нас 28 байна.

Хүснэгт 3.3 Гэрлэлтээ бүртгүүлсэн болон цуцалсан 15-34 насны залуусын тоо

Аймаг	Сум	Гэрлэлтээ бүртгүүлсэн залуусын тоо			Гэрлэлтээ цуцлуулсан залуусын тоо		
		2010	2015	2020	2010	2015	2020
Дорнод	Баяндун	9	19	22	2	1	0
	Булган	5	36	44	0	0	0
	Матад	8	24	8		1	
	Цагаан-Овоо	5	36	44	1	2	0
Өвөрхангай	Бат-Өлзий	29	39	11	0	4	5
	Богд	20	22	13	1	0	2
	Сант	12	12	18	0	1	0
	Уянга	60	74	22	0	2	3
Увс	Наранбулаг	30	20	14	9	12	8
	Тариалан				0	1	2
	Тэс	4	34	40	1	2	0
	Зүүнхангай	11	16	21	2	1	0
Өмнөговь	Гурвантэс	12	14	15			
	Мандал-Овоо	4	1	2	2	1	2
	Номгон	6	4	5	4	4	2
	Хүрмэн			4	3	0	0
Сэлэнгэ	Зүүнбүрэн	7	6	18	1	3	2
	Мандал	81	112	135	17	44	35
	Орхонтуул	6	11		0	2	
	Цагааннуур	21	26	22	5	3	2

Ховд	Булган		69	69	6	8	5
	Дөргөн	16	18	20	0	0	0
	Мөнххайрхан		4	0		3	0
	Мянгад	24	22	22	1	1	0
Нийт		259	564	593	60	93	63

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Залуу малчин эрэгтэйчүүдтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаар ээж аав нар охидуудаа хот суурин газарт сургуульд сургахаар явуулдаг бөгөөд эргэж ирэх нь ховордож, охидууд сургуулиа төгсөөд ирэхээрээ малчин залуучуудыг тоохоо больж, мэргэжлээрээ ажиллах зорилгоор аймаг, сумын төвд суурьшдаг гэжээ. Мөн залуу эрэгтэй малчид эртхэн гэрлэж, үр хүүхэдтэй болох, гэрлээд малаа маллаж сайхан амьдрах, аав ээждээ туслах хүсэл сонирхолтой байдаг аж. Гэрлэх насны залуу эмэгтэйчүүд шилжих хөдөлгөөнд түлхүү орсноор малчин эрэгтэй залуучуудын гэрлэх боломж хумигдаж, аажимдаа залуу малчин эрэгтэйчүүдийн гэрлэх нас /хожуусах/хожимдох хандлагатай болж байна.

Аймаг, сумын мэргэжилтнүүдтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаар эрэгтэйчүүдийн ялангуяа залуу эрэгтэй малчдын эрхийг хөндөх, хөвгүүдийн боловсролд анхаарах, охидыг малчин болгоход анхаарах, эцэг эхчүүдэд зөв мэдлэг хандлагыг олгох шаардлагатайг илэрхийлж байна.

Матриц 3.2 Хөдөөд гэрлэх насны эмэгтэйчүүд багасч байгаагийн шалтгаан

Аав ээжийн сонирхол	Охидын сонирхол
<ul style="list-style-type: none"> - Охидуудаа сургуульд явуулах - Малчин болгох хүсэлгүй 	<ul style="list-style-type: none"> - Их дээд сургууль сурах - Хөдөөд буцаж ирэхгүй - Хөдөө байвал хоцрогдоно гэж үзэх - Малчин залуутай гэрлэхгүй - Мэргэжлээрээ ажиллах - Хот суурин газар ажиллаж амьдрах
<p><i>Эх сурвалж: Малчид, сум, аймгийн мэргэжилтнүүдтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаас</i></p>	

Шилжин явсан болон ирсэн статистик тоон мэдээллээс харахад шилжин явсан залуу эмэгтэйчүүдийн тоо залуу эрэгтэйчүүдээс даруй 1-5 хувиар илүү байгаа бол шилжин ирсэн эмэгтэйчүүдийн тоо эрэгтэйчүүдийн тооноос 80 гаруй хувиар бага байна. Өөрөөр хэлбэл, шилжин явсан эмэгтэйчүүдийн дөнгөж 20 орчим хувь нь эргэж нутагтаа ирж байна. Иймээс залуу эрэгтэй малчдын хувьд гэрлэх насны эмэгтэйчүүдтэй учрах боломж хомсдож байгааг статистикийн тоон мэдээлэл болон залуу эрэгтэй малчидтай хийсэн ярилцлагаас харагдаж байна.

Хүснэгт 3.4 Шилжин явсан 15-34 насны залуусын тоо

Сум	2015	Үүнээс эмэгтэй	2020	Үүнээс эмэгтэй
Матад	46	25	33	27
Баяндун	11	5	6	4
Булган	5	3	4	8
Цагаан-Овоо	13	7	8	5
Бат-Өлзий	672	353	139	71
Богд	283	172	46	32
Сант	350	183	34	21
Уянга	812	455	63	40
Тариалан	97	35	69	30
Тэс	11	5	6	4
Мандал-Овоо	4	2	5	4
Номгон	5	4	7	3
Мандал	547	254	524	241
Дөргөн	6	4	8	3
Мянгад	61	32	78	30
Нийт	2923	1539	1030	523

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Хүснэгт 3.5 Шилжин ирсэн 15-34 насны залуусын тоо

Сум	2015	Үүнээс эмэгтэй	2020	Үүнээс эмэгтэй
Матад	17	11	122	53
Баяндун	13	7	8	5
Булган	9	6	10	3
Цагаан-Овоо	7	7	5	5
Бат-Өлзий	324	181	65	33
Богд	145	93	28	22
Сант	131	66	15	11
Уянга	399	187	37	25
Тариалан	127	55	15	6
Тэс	13	7	8	5
Мандал-Овоо	2	0	2	1
Номгон	6	3	6	3
Мандал	351	171	310	162
Дөргөн	9	5	6	3
Мянгад	44	19	152	67
Нийт	3612	818	2809	404

Сумдын статистик тоон мэдээллээс харахад сүүлийн 10 жилийн хугацаанд гэрлээгүй эрэгтэй залуучуудын тоо гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийн тооноос 10-13 хувиар өндөр байна. Энэ нь мөн л гэрлэх насны залуу эмэгтэйчүүд сургуульд сурах, мэргэжил боловсролоо дээшлүүлэх, ажил хийх зорилгоор шилжих хөдөлгөөнд идэвхтэй оролцож, хөдөөд залуу эмэгтэйчүүдийн тоо буурч байгаа ерөнхий хандлагыг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 3.6 Гэрлээгүй 15-34 насны залуучуудын тоо

Сум	2010			2015			2020		
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт
Баяндун	50	14	64	53	8	61	47	2	49
Булган	44	14	58	48	10	58	38	2	40
Цагаан-Овоо	50	14	64	49	10	59	45	2	47
Матад	93	77	170	106	95	201	127	113	240
Хүрмэн	113	80	193	90	68	158	88	76	164
Гурвантэс	192	161	353	202	220	422	231	256	487
Мандал-Овоо	30	24	54	27	18	45	22	24	46
Зүүнбүрэн	150	110	260	205	116	321	231	225	456
Мандал	208	195	403	226	243	469	241	246	487
Булган	438	324	762	571	392	963	527	456	983
Дөргөн	91	67	158	38	49	87	45	49	94
Мянгад	99	87	186	113	118	231	139	147	286
Наранбулаг	246	254	500	281	222	503	361	251	612
Тариалан	228	172	400	346	207	553	390	274	664
Тэс	50	14	64	49	10	59	45	2	47
Зүүнхангай	414	370	784	399	391	790	419	314	733
Нийт	2496	1977	4473	2803	2177	4980	2996	2439	5435
	+11.6%			+12.6%			+10.2%		

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Малчин эмэгтэйчүүдээс “хүчирхийлэл”-ийн талаарх ойлголттой эсэхийг тодруулахад 75.6 хувь нь мэддэг, 24.4 хувь нь мэддэггүй, мөн малчин эмэгтэйчүүдээс ямар нэгэн хүчирхийлэлд өртөж байсан эсэхийг асуухад 75.7 хувь нь өртдөггүй, 24.4 хувь нь хүчирхийлэлд өртсөн буюу өртдөг талаар дурджээ. Хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүдийн 34.2 хувь нь бие махбодийн, 46.4 хувь нь сэтгэл санааны, 9.7 хувь нь эдийн засгийн, 9.7 хувь бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн талаараа илэрхийлжээ⁷⁷. Судалгаанд хамрагдсан сумдаас ирүүлсэн статистик мэдээллээс харахад сүүлийн 5 жилд хүчирхийллийн дуудлага, зөрчлийн тоо, гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн тоо буурах төлөвтэй байгаа нь нэг талаас сум орон нутагт нэг нэгийгээ мэддэгээс малчид ичиж зовох, нэр төрөө бодох, эргээд хүчирхийлэл дарамтанд өртөхөөс эмээх зэргээс хамааран мэдээлэхгүй байх, нөгөө талаас хамтарсан багаар үйлчилгээ үзүүлж урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулж байгаатай холбоотойг ганцаарчилсан ярилцлагад оролцсон залуу малчид илэрхийлж байна. Гэр бүлийн хүчирхийллийн илрүүлгийг сайжруулах, хохирогчийг хамгаалах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хөдөө, орон нутагт амьдарч байгаа залуу малчдад Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай, Зөрчлийн тухай хуулийг сурталчлан таниулах сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 3.7 Хүчирхийллийн дуудлага, зөрчлийн тоо, гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн тоо

Байршил	Хүчирхийллийн дуудлага		Зөрчлийн тоо		Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг		Эрүүлжүүлэх байраар үйлчлүүлсэн залуу малчдын тоо	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Наранбулаг	1	3	45	67	0	1		
Зүүнхангай	1	3	15	20	0	0		
Тэс	6	3	4	2	0	0		
Тариалан	5	1	12	10	2	2	11	0
Зүүнбүрэн	6	13	68	61	5	0	12	23
Цагааннуур	4	5	207	116		1		3
Орхонгуул	0	3	78	53	0	0	17	4
Мандал	137	26	4746	3993	26	12	1106	688
Гурвантэс	5	4	3	2	0	0	40	0
Номгон	1	3	1	3	0	0	1	2
Мандал-Овоо	1	1	2	1	0	0	4	4
Булган\Хо	3	2	0	24	4	9		207
Дөргөн	1	3	3	4	0	1		2
Мөнххайрхан	1	2	0	2	1	0		
Матад	1	3	1	2	1	2	2	4
Цагаан-Овоо	7	6	4	4	1	0		
Уянга	0	10	60	56	9	10	25	
Нийт	180	91	5249	4420	49	38	1218	944
Үүнээс эмэгтэй							55	46

Эх сурвалж: Сумын статистик мэдээлэл (сумдаас эрүүлжүүлэх байраар үйлчлүүлсэн залуу малчдын тоог хүйсээр ангилсан байдлаар ирүүлсэн бөгөөд бусад үзүүлэлтийн хувьд хүйсээр гардаггүй байна)

Судлагдсан залуу малчдын 31.8 хувь нь мотоциклоор малаа хариулдаг ба сумдаас ирүүлсэн статистик мэдээллээс харахад мотоциклийн осолд өртсөн залуу малчдын тоо сүүлийн 10 жилд өсөх хандлагатай байна. Үнэ хямд, хятад мотоциклоор малаа хариулах практик малчдын дунд өргөн

⁷⁷ ХЭҮК. 2019. Малчин эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн хэрэгжилт: хүчирхийлээс ангид байх эрх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн зарим асуудал. Улаанбаатар

дэлгэрсэн, мотоцикл унах хамгаалалтын хэрэгслийг малчид хэрэглэдэггүй, энэ талаарх ойлголт мэдлэг муу байгаагаас осол гэмтэлд өртөх эрсдэл нэмэгдэж буйг анхаарч мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлэх, урьдчилсан сэргийлэх, аюулгүй байдлыг хангуулах талаар бодлого шийдвэр зайлшгүй шаардлагатай байна.

Хүснэгт 3.8 Мотоциклийн осолд өртсөн залуу малчдын тоо

Сум	2010	2015	2020
Наранбулаг	0	0	0
Зүүнхангай	0	0	1
Тэс	0	0	0
Тариалан	0	0	0
Зүүнбүрэн	0	0	0
Цагааннуур	0	2	0
Орхонгуул	0	0	0
Мандал	2	7	0
Гурвантэс	0	1	2
Мандал-Овоо	0	1	0
Булган\Хо	0	6	2
Дөргөн	1	1	2
Мөнххайрхан	0	0	0
Мянгад	6	4	5
Баяндун	0	0	6
Матад	0	1	0
Уянга	7	3	5
Нийт	16	26	24

Эх сурвалж: Сумын статистикийн мэдээлэл

Дүгнэвэл, залуу малчин гэр бүл хүүхдээ сургуульд сургах зорилгоор хоёр тусдаа, ээж нь төв суурин газарт хүүхдүүдтэйгээ, аав нь хөдөө малаа маллаад амьдрах явдал сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 40 хувиар нэмэгдсэн байна. Ингэснээр залуу малчин ээжүүд мал аж ахуйгаасаа хөндийрөх, мал аж ахуйн хөдөлмөрийн бүтээмж буурах, гэр бүлийн зөрчил, үл ойлголцол бий болох, гэр бүл тогтворгүй болох нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Залуу малчин гэр бүл хоёр тусдаа амьдарснаар аав нь хөдөө малаа маллан үндсэн өрх дээрээ, ээж нь хүүхдүүдтэйгээ аймаг эсвэл сумын төвд өрх үүсгэснээр зохиомол өрхийг бий болгож байна. Малчдын охид хот суурин газарт сургуульд сурах зорилгоор шилжиж, буцаж ирэлгүйгээр суурьшсанаар хөдөөд гэрлэх насны залуу эмэгтэйчүүдийн тоо буурч залуу малчин эрэгтэйчүүдийн гэрлэх боломж хумигдаж, аажимдаа малчин залуучуудын гэрлэх нас хойшилж, улмаар малчин хүн ам буурах төлөв харагдаж байна.

Иймд залуу малчдын гэр бүл, нийгмийн асуудалд холбогдох статистикийн тоон мэдээлэл хөндсөн тоог нас, хүйс, байршлаар нарийвчлан гаргаж ашиглах; залуу малчин гэр бүл хүүхдээ сургуульд сургах зорилгоор хоёр тусдаа амьдарч байгаа залуу малчдын асуудалд анхаарал хандуулан, хүүхдээ сургуульд сургахад таатай орчныг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх; сургуулийн захиргаанаас малчин эцэг эхчүүдэд зориулан сургуульд анх орж буй 6 настай буюу бага ангийн хүүхэдтэйгээ түр хугацаанд хамт амьдарч сургуулийн үйл ажиллагаа, дотуур байранд дасгах боломж бүрдүүлсэн “Эцэг эхийн өрөө”-г дотуур байрны дэргэд ажиллуулах туршлагыг нэвтрүүлэх; залуу малчдад гэр бүлийн үнэ цэн, хамтын амьдралын утга учир, эцэг, эхийн хамтын үүрэг оролцоо, хариуцлагын талаарх мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх; бага боловсролд хамрагдаж буй малчин өрхийн хүүхдийг сургуулийн орчинд дасан зохицох орчныг бүрдүүлэх; залуу эмэгтэйчүүдийг малчин болгоход тодорхой урамшууллын хөшүүргийг нэвтрүүлэх, жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх зөв үзэл хандлагыг төлөвшүүлэх талаар чиглэсэн арга хэмжээ явуулах зөвлөмжийг дэвшүүлж байна.

Ашигласан ном зохиол

Т.Бүрэнжаргал. (2005). *Гэр бүлийн социологи*. Улаанбаатар: МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр.

Э.Гидденс. (2006). *Социологи*. Улаанбаатар: Адмон пресс.

ГБХЗХГазар, Дэлхийн зөн Монгол, НБХСХүрээлэн. (2018). *Монголын гэр бүлийн асуудал, хэрэгцээ, үйлчилгээний хувилбар*.

ХНХЯ, ХНХСИ. (2019). *Монгол гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт. Судалгааны тайлан*.

ХЭҮК. 2019. *Малчин эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн хэрэгжилт: хүчирхийллээс ангид байх эрх, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, эрхийн зарим асуудал*. Улаанбаатар